

Mario Pianta*

Κρίση κορονοϊού: Σημαντικές οικονομικές και δημοσιονομικές συνέπειες†

Μετάφραση : Ελευθερία Αγγέλη‡

Η πανδημία του κορονοϊού μεταβάλλει ταχύτατα τις συνθήκες υγείας, την καθημερινή ζωή, τις κοινωνικές σχέσεις και τις οικονομικές προοπτικές σε όλο τον κόσμο. Στις πρώτες 55 ημέρες της πανδημίας, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας επιβεβαίωσε 155.000 περιπτώσεις και 6.500 θανάτους παγκοσμίως. Στην Κίνα, όπου εμφανίστηκε αρχικά ο ιός, η μόλυνση φαίνεται να έχει σταματήσει μετά από

* Καθηγητής Οικονομικής Πολιτικής στη Scuola Normale Superiore της Φλωρεντίας και συν-εκδότης του περιοδικού Δομική Αλλαγή και Οικονομικές Δυναμικές (Structural Change and Economic Dynamics). Υπήρξε μέλος του Centro Linceo Interdisciplinare της Accademia Nazionale dei Lincei, και ερευνητής στο European University Institute, στο London School of Economics, στο Université de Paris 1 Panthéon-Sorbonne, στο Columbia University. Έχει εργαστεί πάνω στην πολιτική οικονομία, την ανάπτυξη, την ανισότητα, την καινοτομία, την οικονομική και βιομηχανική πολιτική στην Ευρώπη. Είναι ένας από τους ιδρυτές του Sbilanciamoci.

† Δημοσιεύτηκε στις 13/3/2020 στην ιστοσελίδα του Sbilanciamoci στα ιταλικά με τίτλο [Le conseguenze economiche del coronavirus](#) και αναδημοσιεύτηκε μεταφρασμένο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα Opendemocracy στις 16/3/2020 σε μετάφραση Matteo Lucchese με τίτλο [Coronavirus crisis: major economic and financial consequences](#). Η ελληνική μετάφραση βασίστηκε στην αγγλική εκδοχή του άρθρου.

‡ Οικονομολόγος, Ερευνήτρια στο Ινστιτούτο Νίκος Πουλιαντζάς

Οι υποσημειώσεις που παρατίθενται σε κάθε σελίδα και σημειώνονται με σύμβολα περιλαμβάνουν διευκρινίσεις της μεταφράστριας. Οι πρωτότυπες παραπομπές τίθενται ως σημειώσεις τέλους και φέρουν αραβικούς αριθμούς.

81.000 περιπτώσεις που αναφέρθηκαν. Στην Ιταλία —τη δεύτερη πιο πληγείσα χώρα με 25.000 περιπτώσεις— η πανδημία δεν έχει επιβραδυνθεί ακόμη[§]. Σε πολλές άλλες από τις 146 χώρες που μολύνθηκαν, ο ιός εξαπλώνεται με σταθερό ρυθμό και, όπως έχουμε γράψει, αρκετές χώρες - συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών - εισάγουν δραστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της εξάπλωσης του ιού. Οι συνέπειες αυτής της πανδημίας θα είναι ευρείες, επηρεάζοντας τις απόψεις μας για την υγεία και τα δημόσια αγαθά και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η παγκόσμια οικονομία. Σε αυτό το σημείωμα εξετάζουμε τα θέματα που θέτει η πανδημία, τα μαθήματα που μπορούμε να πάρουμε και τις πιθανές αλλαγές στις σχέσεις μεταξύ υγείας, οικονομίας και πολιτικής.

Η υγεία είναι παγκόσμιο δημόσιο αγαθό

Το απαραίτητο σημείο εκκίνησης είναι η έννοια της υγείας ως θεμελιώδες δικαίωμα. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει: *«Ο καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο κατάλληλο για την υγεία και την ευημερία του ίδιου και της οικογένειάς του, συμπεριλαμβανομένων των τροφίμων, της ένδυσης, της στέγασης και της ιατρικής περίθαλψης και των απαραίτητων κοινωνικών υπηρεσιών»*. Από πλευράς οικονομικής και δημόσιας πολιτικής, η υγεία αποτελεί παγκόσμιο δημόσιο αγαθό. Δεν μπορεί να παραχθεί ως εμπόρευμα και να πωληθεί στην αγορά σε μεμονωμένους καταναλωτές, και είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στην έλλειψη αυτής - ή, στην πραγματικότητα, στο ξέσπασμα επιδημιών - σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη.

Η σημασία των παγκόσμιων δημόσιων αγαθών αναγνωρίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990 στο πλαίσιο της συζήτησης για την παγκοσμιοποίηση:

Το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών ορίζει ένα παγκόσμιο δημόσιο αγαθό ως δημόσιο αγαθό με οφέλη που

[§] [ΣΤΜ] Τα υγειονομικά στοιχεία για την πρόοδο της πανδημίας ενδέχεται να μην ανταποκρίνονται πλέον στην πραγματικότητα, καθώς ανατρέχουν στην ημερομηνία δημοσίευσης του πρωτότυπου άρθρου.

είναι ισχυρά καθολικά από την άποψη των χωρών (που καλύπτουν περισσότερες από μία ομάδες χωρών), των ανθρώπων (που ανήκουν σε πολλές, κατά προτίμηση σε όλες, τις πληθυσμιακές ομάδες) και των γενεών (που επεκτείνεται τόσο στις σημερινές όσο και στις μελλοντικές γενιές, ή τουλάχιστον ανταποκρίνεται στις ανάγκες των σημερινών γενεών χωρίς να αποκλείει τις αναπτυξιακές επιλογές για τις μελλοντικές γενιές).¹

Η ιδιαιτερότητα της υγείας ως παγκόσμιου δημόσιου αγαθού βρίσκεται στο επίκεντρο αρκετών μελετών², συμπεριλαμβανομένης της σύνδεσής της με την κλιματική αλλαγή³, και αναγνωρίζεται πλέον ακόμη και στις πολιτικές της Παγκόσμιας Τράπεζας⁴ για την πρόληψη των πανδημιών.

Αλλά η τροχιά της παγκόσμιας οικονομίας αγνόησε επιδεικτικά την ανάγκη για παγκόσμια δημόσια αγαθά. Η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, η οποία έχει επικρατήσει, δημιουργεί κανόνες και θεσμούς που προστατεύουν μόνο την ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων και εμπορευμάτων.

Αλλά η τροχιά της παγκόσμιας οικονομίας αγνόησε επιδεικτικά την ανάγκη για παγκόσμια δημόσια αγαθά.

Δημιουργήθηκαν νέες διακυβερνητικές οργανώσεις, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, και άρχισαν να κυβερνούν οι νέες παγκόσμιες ιδιωτικές δυνάμεις - τα οικονομικά κέντρα της Wall Street και του City, οι οίκοι αξιολόγησης, οι πολυεθνικές εταιρείες.

Εκείνη την περίοδο, οι προοδευτικές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας και τα κοινωνικά κινήματα πρότειναν να συνδυαστεί η οικονομική παγκοσμιοποίηση με νέες παγκόσμιες προστατευτικές ρυθμίσεις για τα εργατικά και κοινωνικά δικαιώματα και το περιβάλλον - όπως δείχνουν τα κείμενα των κινημάτων⁵ που διαμαρτύρονταν ενάντια στη σύνοδο κορυφής του ΠΟΕ στο Σιάτλ το 1999 και εκείνα του Φόρουμ της Χιλιετίας της κοινωνίας των πολιτών στα Ηνωμένα Έθνη το 2000 που συλλέχθηκαν στο βιβλίο μας *Globalization from below*⁶. Τα αγνόησαν. Δεν θεσπίστηκαν κανόνες, ούτε δόθηκαν πόροι σε παγκόσμια κλίμακα για το κοινωνικό κράτος και την υγεία, για τα εργασιακά δικαιώματα και τα περιβαλλοντικά πρότυπα. Αυτές οι διαστάσεις

θεωρούνταν απλώς «κόστος» για την οικονομία, εγκαταλείφθηκαν στις αποσπασματικές εθνικές πολιτικές, και τέθηκαν υπό το βάρος των πιέσεων των ιδιωτικοποιήσεων και των περικοπών των δημόσιων πόρων.

Η πανδημία του κορωνοϊού κατέστησε εμφανές το οικονομικό και κοινωνικό κόστος που προκαλεί η έλλειψη επαρκών συστημάτων υγείας και πρόνοιας σε όλες τις χώρες και η έλλειψη παγκόσμιων κανόνων για την προστασία της υγείας – από τις αγορές ζωντανών ζώων στην Κίνα έως την ταχύτητα εντοπισμού και αντιμετώπισης μια επιδημίας. Το ίδιο ισχύει και για πολλές περιβαλλοντικές καταστροφές - σημερινές και μελλοντικές - που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή.

Προκειμένου να αντιμετωπίσουμε αυτά τα παγκόσμια ζητήματα, πρέπει να ξαναγράψουμε ριζοσπαστικά τους κανόνες της παγκοσμιοποίησης. Η υγεία, η πρόνοια, τα εργασιακά δικαιώματα και το περιβάλλον πρέπει να προστατεύονται από διεθνή πρότυπα, τα οποία πρέπει να είναι δεσμευτικά για τη διεθνή κυκλοφορία κεφαλαίων και αγαθών. Οι πολιτικές προτάσεις που υποβλήθηκαν από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, τον Διεθνή Οργανισμό Εργασίας και τις Συνόδους για την Κλιματική Αλλαγή, πρέπει να αποκτήσουν μια νέα πολιτική προτεραιότητα και να αποκτήσουν τους τόσο αναγκαίους πόρους τους. Οι Στόχοι για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών⁷, που εγκρίθηκαν από όλες τις κυβερνήσεις, προσφέρουν ένα πρόσθετο πλαίσιο για την τοποθέτηση αυτών των προτεραιοτήτων.

Το κράτος πρόνοιας αποτελεί μια αποτελεσματική εναλλακτική λύση στην αγορά

Για την ανταπόκριση στην πανδημία του κορωνοϊού θεμελιώδη ρόλο παίζουν τα συστήματα δημόσιας υγείας. Όπως υποστήριξε ο Joseph Stiglitz⁸, «όταν αντιμετωπίζουμε κρίση όπως μια επιδημία ή ένας τυφώνας, στρεφόμαστε προς την κυβέρνηση, επειδή γνωρίζουμε ότι τέτοια γεγονότα απαιτούν συλλογική δράση». Τα συστήματα δημόσιας υγείας βασίζονται στο όραμα της υγείας ως θεμελιώδους δικαιώματος που πρέπει να διασφαλίζεται από την κυβέρνηση μέσω της παροχής καθολικών δημόσιων υπηρεσιών με σκοπό την κάλυψη ατομικών και κοινωνικών αναγκών έξω από τη λογική της αγοράς. Στην Ευρώπη, το μοντέλο αυτό έχει

εμπνεύσει τη δημιουργία του κράτους πρόνοιας από τις ριζικές μεταρρυθμίσεις που εισήχθησαν μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο από το Εργατικό Κόμμα στη Βρετανία. Το κράτος πρόνοιας - με τις διαφοροποιημένες εθνικές εκδοχές - παραμένει στον πυρήνα του ευρωπαϊκού «κοινωνικού μοντέλου». Η υγεία, η εκπαίδευση, τα πανεπιστήμια, οι συντάξεις, η κοινωνική βοήθεια και άλλες βασικές δραστηριότητες παρέχονται και χρηματοδοτούνται κυρίως με δημόσια δράση.

Το κράτος πρόνοιας - με τις διαφοροποιημένες εθνικές εκδοχές - παραμένει στον πυρήνα του ευρωπαϊκού «κοινωνικού μοντέλου».

Τρεις δεκαετίες νεοφιλελεύθερων πολιτικών συρρίκνωσαν σοβαρά το κράτος πρόνοιας: οι ιδιωτικοποιήσεις και οι περικοπές στους δημόσιους προϋπολογισμούς ανάγκασαν τους δημόσιους οργανισμούς να περιορίσουν τις δραστηριότητές τους, μερικές φορές να χάσουν την οικουμενικότητα, την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών τους. Οι ιδιωτικές εταιρείες έχουν εισέλθει σε αυτές τις δραστηριότητες, ξεκινώντας από τους πιο κερδοφόρους τομείς - συντάξεις, υγειονομική περίθαλψη και πανεπιστήμια. Η μειωμένη χρηματοδότηση, η έλλειψη ανανέωσης του προσωπικού, η πίεση για κάνουμε τους «πελάτες» να πληρώσουν για υπηρεσίες έχουν ωθήσει τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας να μοιάζουν περισσότερο με τα αγαθά της αγοράς. Το σύστημα της αγοράς παρουσιάστηκε ως ο μόνος τρόπος για την αποτελεσματική προμήθεια αγαθών και υπηρεσιών.

Η πανδημία έδειξε δραματικά το κόστος μιας τέτοιας νεοφιλελεύθερης στροφής. Η παγκοσμιοποίηση της αγοράς δημιουργεί απειλές για την υγεία και δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Η ιδιωτική υγειονομική περίθαλψη είναι σε μεγάλο βαθμό ανίκανη για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Το κράτος πρόνοιας δεν είναι ένα «κόστος» για το ιδιωτικό οικονομικό σύστημα. Πρόκειται για ένα παράλληλο σύστημα που παράγει δημόσια αγαθά και υπηρεσίες και εξασφαλίζει την αναπαραγωγή της κοινωνίας με βάση τα δικαιώματα και τις ανάγκες των πολιτών και όχι την ικανότητα των πελατών να δαπανήσουν χρήματα. Το κράτος πρόνοιας παράγει ευημερία και κοινωνική ποιότητα - διαστάσεις που το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), με βάση την αγοραία αξία των αγαθών, δεν μπορεί να μετρήσει. Τα ίδια επιχειρήματα ισχύουν για την ποιότητα του περιβάλλοντος και την ανάγκη για δημόσια παρέμβαση σε αυτόν τον τομέα (εδώ αναπτύσσεται ένα μέτρο βιώσιμης πρόνοιας στην Ιταλία).

Η προφανής συνέπεια αυτής της ανάλυσης είναι ότι πρέπει να αναχρηματοδοτήσουμε μαζικά - μέσω μιας πιο προοδευτικής φορολόγησης του εισοδήματος και του πλούτου και μέσω της ανάλωσης των ελλειμμάτων - όλο το φάσμα των δημόσιων δραστηριοτήτων: υγεία, εκπαίδευση, πανεπιστήμια, έρευνα, συντάξεις, κοινωνική βοήθεια, περιβάλλον. Το κράτος πρόνοιας θα μπορούσε να αποτελέσει τον κινητήρα ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης, με υψηλή κοινωνική ποιότητα και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ωστόσο, η δημόσια πολιτική δεν πρέπει να περιορίζεται στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας. Πρέπει να καθοδηγήσει τις αναπτυξιακές τροχιές της οικονομίας στο σύνολό της, διασφαλίζοντας συνοχή μεταξύ της επιχειρηματικής συμπεριφοράς και των κοινωνικών, υγειονομικών και περιβαλλοντικών στόχων που αναφέρονται παραπάνω.

Από αυτή την άποψη, οι συζητήσεις για την επιστροφή της βιομηχανικής πολιτικής και για την «Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία» άνοιξαν ένα νέο χώρο για δημόσια δράση σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Είναι αυξανόμενη η συναίνεση για την επέκταση του ρόλου του κράτους και για την ανάγκη δημόσιας δράσης στην οικονομία και την κοινωνία. Ένα σημαντικό παράδειγμα αποτελούν οι προτάσεις της Mariana Mazzucato σχετικά με το «επιχειρηματικό κράτος»⁹ και την κρατικοποίηση της φαρμακευτικής βιομηχανίας¹⁰.

Θα ήταν λάθος να πιστεύουμε ότι, μόλις περάσει η πανδημία, η οικονομία θα επανέλθει σε «κανονικότητα». Πρέπει να επανεξετάσουμε την παραγωγή και την κατανάλωση υπό το φως των αναγκών της υγείας και του περιβάλλοντος. Υπάρχουν και άλλες κρίσεις στον τομέα της υγείας που λαμβάνουν πολύ λιγότερη προσοχή: η υγεία και η ασφάλεια στην εργασία δεν έχουν ληφθεί υπόψη, ενώ τα ατυχήματα και οι θάνατοι που σχετίζονται με την εργασία εξακολουθούν να είναι ένα δραματικό ζήτημα. Οι ασθένειες και οι θάνατοι που σχετίζονται με τη ρύπανση και τη χαμηλή περιβαλλοντική ποιότητα είναι μια πρόκληση που παρουσιάζεται σε όλες τις χώρες. Οι «θάνατοι της απελπισίας» είναι ένα κρίσιμο κοινωνικό πρόβλημα στις ΗΠΑ και σε άλλες χώρες: ο αριθμός των θανάτων, κυρίως φτωχών λευκών ανδρών¹¹, που σχετίζονται με αυτοκτονίες αλκοόλ, χρήση οπιοειδών και ναρκωτικών αυξάνεται σημαντικά.

Θα ήταν λάθος να πιστεύουμε ότι, μόλις περάσει η πανδημία, η οικονομία θα επανέλθει σε «κανονικότητα».

Για να αντιμετωπίσουμε τέτοιες προκλήσεις, πρέπει να προχωρήσουμε προς ένα οικονομικό σύστημα υψηλότερης ποιότητας, το οποίο μπορεί να προκαλέσει λιγότερες ζημιές στην υγεία των εργαζομένων και των πολιτών. Πράγματι, η υγεία και η πρόνοια θα μπορούσαν να αποτελέσουν βασική κινητήρια δύναμη μιας νέας εξέλιξης. Στην τρέχουσα συζήτηση σχετικά με την επιστροφή των βιομηχανικών πολιτικών, σε μια έκθεση με τίτλο «Τι μπορεί να παραχθεί;»¹² προτείνουμε τρεις τομείς προτεραιότητας στους οποίους θα μπορούσε να επικεντρωθεί η δημόσια και ιδιωτική έρευνα και οι επενδύσεις, προκειμένου να αναπτυχθεί μια «καλή» οικονομία - περιβάλλον και βιωσιμότητα. Τεχνολογίες της γνώσης, των πληροφοριών και των επικοινωνιών, και δραστηριότητες για την υγεία και την πρόνοια. Για το τελευταίο, υποστηρίζουμε ότι¹³:

Η Ευρώπη είναι μια γηράσκουσα ήπειρος με τα καλύτερα συστήματα υγείας στον κόσμο, γεγονός που απορρέει από τη φύση τους ως δημόσιες υπηρεσίες εκτός της αγοράς. Πρέπει να υποστηριχθούν και να ρυθμιστούν οι καινοτομίες στα συστήματα περίθαλψης, την οργάνωση, τις βιοτεχνολογίες, τη γενετική και την έρευνα σχετικά με τα φάρμακα, λαμβάνοντας υπόψη τις ηθικές και κοινωνικές τους συνέπειες (όπως στις περιπτώσεις των Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών, της κλωνοποίησης, της πρόσβασης σε φάρμακα στις αναπτυσσόμενες χώρες κ.λπ.). Η κοινωνική καινοτομία μπορεί να εξαπλωθεί στις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας παρέχοντας μεγαλύτερο ρόλο στους πολίτες, τους χρήστες και τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, στην ανανεωμένη δημόσια πρόνοια και τις νέες μορφές αυτοοργάνωσης των συλλογικοτήτων.

Μια τέτοια πολιτική¹⁴ μπορεί να οικοδομηθεί στην Ευρώπη χρησιμοποιώντας τα υπάρχοντα θεσμικά όργανα, μέσα πολιτικής και πόρους, ωθώντας τις οικονομικές δραστηριότητες στην προστασία της υγείας και της ευημερίας και προς μια «πράσινη βιομηχανική πολιτική».

Το κράτος πρόνοιας και η δημόσια υγεία μειώνουν τις ανισότητες

Σε αυτό το πλαίσιο η ανισότητα αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα. Από τη δεκαετία του 1980, ως αποτέλεσμα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, οι προηγμένες χώρες παρουσίασαν απότομες αυξήσεις στις διαφορές εισοδήματος και πλούτου. Λόγω της φύσης του ως προμηθευτή αγαθών και υπηρεσιών που βασίζονται σε ατομικές και κοινωνικές ανάγκες, το κράτος πρόνοιας αποτελεί βασικό παράγοντα για τη μείωση των ανισοτήτων μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως υπογραμμίζεται στο βιβλίο μας *Explaining inequalities*¹⁵, η μείωση του πολιτικού χώρου, η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών και η επέκταση της αγοράς σε περιοχές που προηγουμένως προστατεύονταν από τη δημόσια δράση, εισήγαγαν νέους μηχανισμούς που προκάλεσαν οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

Οι συνδέσεις μεταξύ των οικονομικών ανισοτήτων και των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας είναι καλά τεκμηριωμένες. Πολλές μελέτες¹⁶ έχουν δείξει ότι οι κοινωνίες με τις μεγαλύτερες ανισότητες παρουσιάζουν χειρότερες συνθήκες υγείας και ευημερίας και ότι οι μεγάλες διαφορές μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών συνδέονται με την επιδείνωση των συνθηκών υγείας και το προσδόκιμο ζωής των φτωχότερων ανθρώπων. Στην Ευρώπη, μια έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹⁷ υπενθύμισε ότι:

Σε όλες τις χώρες με διαθέσιμα δεδομένα, υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην υγεία μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών ομάδων, υπό την έννοια ότι τα άτομα με χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, απασχόλησης ή/και εισοδήματος τείνουν να έχουν συστηματικά υψηλότερα ποσοστά νοσηρότητας και θνησιμότητας.

Και λαμβάνοντας υπόψη τις οικονομικές επιπτώσεις των ανισοτήτων στις υγειονομικές συνθήκες, η έκθεση της ΕΕ υπολόγισε ότι:

Ο αριθμός των θανάτων που μπορούν να αποδοθούν στις ανισότητες στον τομέα της υγείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ-25) εκτιμάται ότι είναι 707.000 ετησίως και ο αριθμός των ετών ζωής που χάνονται εξαιτίας αυτών των θανάτων είναι περίπου 11,4 εκατομμύρια. Οι ανισότητες στον τομέα της υγείας επηρεάζουν επίσης το μέσο προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση για άνδρες και γυναίκες, μειώνοντάς το κατά 1,84 έτη (...). Το συνολικό κόστος που οφείλεται στις ανισότητες στον τομέα της υγείας –που προέρχεται από το συνδυασμό δεδομένων σχετικά με τη θνησιμότητα και τη νοσηρότητα– είναι περίπου 980 δις. ευρώ, το 9,38% του ΑΕΠ της ΕΕ των 25 το 2004. Με άλλα λόγια, η απώλεια της υγείας λόγω κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων αντιπροσωπεύει το 15% του κόστους των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης και το 20% του κόστους των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνολικά.

Η σχέση μεταξύ ανισοτήτων και υγείας έχει αναλυθεί σε διάφορες χώρες εξετάζοντας διαφορετικές κοινωνικές και επαγγελματικές συνθήκες¹⁸, δείχνοντας ότι τα ποσοστά θνησιμότητας αυξάνονται ανάλογα με τις οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες, τα χαμηλότερα εισοδήματα, την εκπαίδευση και την κοινωνική τάξη. Έτσι, η μείωση των οικονομικών ανισοτήτων θα επιτρέψει τη μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας. Ταυτόχρονα, αύξηση της παγκόσμιας και ισότιμης προστασίας της υγείας θα μείωνε σημαντικά το κόστος της δημόσιας υγείας και της πρόνοιας.

Είναι παράδοξο ότι σήμερα η εξάπλωση της πανδημίας δημιουργεί μια προϋπόθεση (σχεδόν) ισότητας στην πιθανότητα μόλυνσης: σε αυτή την κατάσταση τα επίπεδα εισοδήματος έχουν σχετικά μικρή σημασία και δεν υπάρχει τρόπος να «αγοράσει» κανείς ατομική προστασία στην αγορά. Η ισότητα στις συμπεριφορές και στις θεραπείες υγείας καθίσταται απαραίτητη για την καταπολέμηση της πανδημίας. Αλλά αυτή η ισότητα μπορεί να είναι μόνο αποτέλεσμα της καθολικής δημόσιας υγείας,

Σε αυτή την κατάσταση τα επίπεδα εισοδήματος έχουν σχετικά μικρή σημασία και δεν υπάρχει τρόπος να «αγοράσει» κανείς ατομική προστασία

μιας θεμελιώδους έκβασης του κράτους πρόνοιας. Ως εκ τούτου, η ισότητα πρέπει να αναγνωριστεί ως βασική προτεραιότητα για τις οικονομικές, κοινωνικές και υγειονομικές πολιτικές της μετά τον κορονοϊό εποχής.

Η Ευρώπη πρέπει να αλλάξει, να ανακαλύψει εκ νέου το κράτος πρόνοιας

Στις μεταπολεμικές δεκαετίες, το ευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης οικοδομήθηκε στη βάση μιας «μικτής οικονομίας» με ισχυρή κρατική παρέμβαση και κεντρικό ρόλο του κράτους πρόνοιας. Από τη δεκαετία του 1990, η οικονομική και νομισματική ολοκλήρωση της Ευρώπης έχει ακολουθήσει μια διαφορετική πορεία, αυτή του νεοφιλελευθερισμού και της επέκτασης των χρηματοοικονομικών. Από τη συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992, οι ευρωπαϊκοί κανόνες αποδυνάμωσαν δραστικά—μέσω των ιδιωτικοποιήσεων και των περιορισμών στις δημόσιες δαπάνες—αυτούς τους δύο πυλώνες του ευρωπαϊκού μοντέλου. Η συντριβή του 2008 κατέστησε εμφανή την ανεπάρκεια των ευρωπαϊκών θεσμών και πολιτικών. Η κρίση έχει μετατραπεί σε δεκαετία ύφεσης και στασιμότητας για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Μια σημαντική κρίση νομιμοποίησης έπληξε την Ευρωπαϊκή Ένωση, συμβάλλοντας συνεπώς στην έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση.

Πρόκειται για ένα σενάριο που θα μπορούσε να συμβεί ξανά, καθώς η Ευρώπη δεν έχει την ικανότητα να παρέμβει γρήγορα στην αντιμετώπιση των οικονομικών συνεπειών της πανδημίας του κορονοϊού. Σήμερα, ελλείπει ευρωπαϊκού συντονισμού, οι μεμονωμένες εθνικές κυβερνήσεις αναλαμβάνουν αποσπασματικές δράσεις, με πολλές χώρες να κλείνουν μονομερώς τα σύνορά τους. Η Ευρώπη είναι ανύπαρκτη.

Αντιμετωπίζοντας την πανδημία του κορονοϊού, προτάθηκε από τον πρώην πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Romano Prodi, και τον Alberto Quadrio Curzio¹⁹ μια ισχυρή ευρωπαϊκή οικονομική δέσμευση και μια αλλαγή της θεσμικής της οργάνωσης: «η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει τα μέσα για να υλοποιήσει ένα σχέδιο για την επόμενη δεκαετία, το οποίο είναι σε θέση να κινητοποιήσει, χωρίς κινδύνους και με πολύ περιορισμένο κόστος, αύξηση των επενδύσεων τουλάχιστον κατά 500 δις ευρώ ετησίως». Οι συντάκτες ανανέωσαν την πρόταση εισαγωγής των Ευρωομολόγων, με βάση την εμπειρία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας

(που μπορεί ήδη να εκδίδει ευρωπαϊκούς τίτλους ασφάλειας) και τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Σύμφωνα με τον Quadrio Curzio²⁰, «ένα σύστημα με κεντρική τράπεζα και ένα ενιαίο νόμισμα πρέπει επίσης να διαθέτει επαρκή ομοσπονδιακό ή συνομοσπονδιακό προϋπολογισμό, μεταξύ 10% και 20% του ΑΕΠ, το οποίο μπορεί να χρηματοδοτηθεί με εκδόσεις τίτλων από τη κεφαλαιαγορά». Ο Quadrio Curzio πρότεινε επίσης την έκδοση ενός «Euro Rescue Bond» (ERB) δηλαδή Ευρωμόλογο Διάσωσης²¹, για να αντιμετωπιστεί η εξάπλωση του κοροναϊού: «με τις κατάλληλες εγγυήσεις, η ίδια η ΕΚΤ θα μπορούσε να αγοράσει τα ERB όπως έχει αγοράσει κρατικά ομόλογα των μεμονωμένων χωρών».

Τέτοια μέτρα - η σημαντική αύξηση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, η έκδοση ευρωμολόγων που η ΕΚΤ μπορεί να αγοράσει άμεσα, η επανεξέταση του ρόλου του ΕΜΣ και της ΕΤΕπ για τη χρηματοδότηση ευρωπαϊκών δημόσιων επενδύσεων - είναι ουσιαστικής σημασίας για να μετατραπεί η Ευρώπη σε πολιτικό όργανο ικανό να αντιμετωπίσει την πανδημία και τις οικονομικές της συνέπειες, αποφεύγοντας την τρέχουσα παράλυση και τον κατακερματισμό των εθνικών στάσεων.

Στις 13 Μαρτίου 2020, η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ανακοίνωσε με μεγάλη καθυστέρηση τη μέγιστη «ευελιξία» όσον αφορά τους κανόνες του Συμφώνου Σταθερότητας της ΕΕ για τις δημόσιες δαπάνες των χωρών που αντιμετωπίζουν την πανδημία. Πρόκειται για μια εξαιρετικά μετριοπαθή κίνηση. Οι εκκλήσεις αυξάνονται στην Ευρώπη για πολύ πιο αποφασιστικές ενέργειες.

Οι εκκλήσεις αυξάνονται στην Ευρώπη για πολύ πιο αποφασιστικές ενέργειες.

Πέραν της άμεσης έκτακτης ανάγκης, απαιτείται μια ριζική αλλαγή στις ευρωπαϊκές πολιτικές. Η ευρωπαϊκή δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει να βασίζεται σε έναν μεγάλο κοινό προϋπολογισμό και σε μεγαλύτερη αυτονομία για τις εθνικές κυβερνήσεις, εκκινώντας από έναν «χρυσό κανόνα», σύμφωνα με τον οποίο οι δημόσιες επενδύσεις και όλες οι δαπάνες έκτακτης ανάγκης δεν θα περιλαμβάνονται στα όρια των δαπανών. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές για τις δαπάνες, τη φορολογία και τα ελλείμματα πρέπει να επιτρέπουν την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας που είναι χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού μοντέλου, ευνοώντας τη σύγκλιση των χωρών μελών προς υψηλά επίπεδα επιδόσεων. Παράλληλα, η ευρωπαϊκή πολιτική πρέπει να προωθήσει και να χρηματοδοτήσει τις προσπάθειες όλων των χωρών για την αναδιάρθρωση της οικονομίας τους για την πρόληψη και την προσαρμογή στην

κλιματική αλλαγή. Με τον τρόπο αυτό, η Ευρώπη θα μπορούσε να αποτελέσει ένα διεθνές υπόδειγμα, καθορίζοντας τα διεθνή πρότυπα για θέματα υγείας, κοινωνικού κράτους και περιβάλλοντος, αναλαμβάνοντας ηγετικό ρόλο σε διεθνείς οργανισμούς, εντοπίζοντας τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισης της σημερινής πανδημίας και του επερχόμενου κλιματικού συναγερμού.

Δυστυχώς, δεν υπάρχουν σημάδια αλλαγής από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις εθνικές κυβερνήσεις. Δεν υπάρχει πολιτικό όραμα και ικανότητα δράσης που να ανταποκρίνεται στη σοβαρότητα της τρέχουσας κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Η κρίση του κορονοϊού μπορεί πράγματι να γίνει κρίση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η οικονομική κρίση είναι εδώ

Η πανδημία του κορονοϊού φέρνει μια μεγάλη οικονομική κρίση. Σύμφωνα με τις τελευταίες οικονομικές προβλέψεις του ΟΟΣΑ²², ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί στο 2,4% το 2020, από το ήδη αδύναμο 2,9% το 2019, με ενδεχόμενη συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά το πρώτο τρίμηνο του 2020. Η αύξηση του ΑΕΠ στην Κίνα θα μπορούσε να είναι κάτω από το 5% φέτος, με σημαντική πτωτική κατεύθυνση. Η εξάπλωση της πανδημίας στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ θα καταστήσει την πτώση του ΑΕΠ πολύ μεγαλύτερη, με στασιμότητα ή ύφεση σε ολόκληρη την Ευρώπη και σημαντική πτώση —ίσως της τάξης του 5%— για τις πιο εύθραυστες οικονομίες της Νότιας Ευρώπης.

Οι κινητήριες δυνάμεις της κρίσης είναι η διακοπή της παραγωγής και της κατανάλωσης κατά τους μήνες της οξείας εξάπλωσης της πανδημίας (το πρώτο τρίμηνο στην Κίνα και την Ιταλία, τους μήνες από τον Μάρτιο και μετά στην υπόλοιπη Ευρώπη και στις ΗΠΑ). Ολόκληροι τομείς - όπως τα αεροπορικά ταξίδια, οι μεταφορές, ο τουρισμός και τα εστιατόρια - έχουν παύσει εντελώς. Καθώς οι ευρωπαϊκές οικονομίες είναι στενά ενσωματωμένες στις παγκόσμιες αλυσίδες κεφαλαίου, πιθανότατα θα υποφέρουν από μια «μόλυνση της αλυσίδας εφοδιασμού»²³. Επιπλέον, αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις συνδέονται με την απώλεια της απασχόλησης και των μισθών, η οποία μπορεί να αντισταθμιστεί σε περιορισμένο μόνο βαθμό από τα πολύ αναγκαία μέτρα στήριξης του εισοδήματος

που εισήγαγαν οι κυβερνήσεις (εγγυημένα εισοδήματα, φορολογικές ελαφρύνσεις κ.λπ.). Η μείωση της ζήτησης θα επιβραδύνει περαιτέρω την παραγωγή²⁴, ενώ η αύξηση των δαπανών για την υγεία είναι απίθανο να έχει σημαντικές επεκτατικές επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας.

Τα στοιχεία για την Ιταλία —την πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που έπληξε η πανδημία— μπορεί να παράσχουν κάποιες ενδείξεις για το τι μπορεί να συμβεί στην Ευρώπη συνολικά. Σύμφωνα με την Confindustria, την κύρια επιχειρηματική ένωση, το 20% των εταιρειών είχαν ισχυρές αρνητικές συνέπειες. Ορισμένοι τομείς —όπως ο τουρισμός— θα επηρεαστούν για πολύ μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, πέρα από τις οξείες περιόδους της πανδημίας. Επιπλέον, τα μέτρα στήριξης του εισοδήματος ενδέχεται να μην μεταφράζονται σε αύξηση της εγχώριας παραγωγής, αλλά μπορεί να οδηγήσουν σε μεγαλύτερες εισαγωγές (όπως συνέβη στην περίπτωση των μασκών προσώπου και των αναπνευστικών μηχανημάτων). Μετά την κρίση του 2008, η Ιταλία και η Νότια Ευρώπη παρουσίασαν μείωση κατά 20% της βιομηχανικής παραγωγής, η οποία αργότερα έγινε μόνιμη. Μια παρόμοια, περαιτέρω αποδυνάμωση των «περιφερειακών» ευρωπαϊκών οικονομιών θα μπορούσε να προκύψει από την επερχόμενη κρίση.

Αντιμετωπίζοντας την κρίση του κορονοϊού, τα παραδοσιακά εργαλεία οικονομικής πολιτικής θα μπορούσαν να είναι αναποτελεσματικά. Η ευρωπαϊκή νομισματική πολιτική έχει μακροχρόνια μικρή επίπτωση στην πραγματική οικονομία. Το έμμεσο κίνητρο για επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές ή φορολογικές ελαφρύνσεις θα μπορούσε να έχει μικρό αντίκτυπο βραχυπρόθεσμα. Το αποτελεσματικότερο μέσο για τη συγκράτηση της κρίσης θα ήταν μια μεγάλη αύξηση των δημόσιων δαπανών για την παροχή δημόσιων υπηρεσιών, η αγορά εγχωρίων αγαθών και η επένδυση σε νέες παραγωγικές δραστηριότητες στο πλαίσιο μιας «πράσινης βιομηχανικής πολιτικής».

Η χρηματοπιστωτική κρίση έρχεται

Τα χρηματοπιστωτικά είναι ένας επιπλέον παράγοντας της ερχόμενης κρίσης. Μεταξύ 19 Φεβρουαρίου και 12 Μαρτίου 2020, στο χρηματιστήριο της Wall Street ο δείκτης S&P500 έχασε 25%. Στο Λονδίνο, η πτώση του δείκτη FTSE100

ήταν 28%. Στο Μιλάνο ο δείκτης FTSE MIB έχασε το 40%. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ ανέλαβε ισχυρή δράση, ανακοινώνοντας νέα ρευστότητα ύψους 1.500 δις δολαρίων. Η ΕΚΤ, όπως συμβαίνει συνήθως, βρίσκεται πίσω με μόνο 120 δις ευρώ νέας ρευστότητας που ανακοινώθηκε για όλο το έτος του 2020 και χωρίς περικοπές στα επιτόκια. Τα μέτρα αυτά επιβράδυναν προσωρινά, αλλά δεν σταμάτησαν την χρηματοπιστωτική αστάθεια.

Επιπλέον, η απόφαση της ΕΚΤ στις 12 Μαρτίου για την παροχή νέας ρευστότητας συνοδεύτηκε από μια καταστροφική δήλωση της Προέδρου Christine Lagarde: «*δεν είμαστε εδώ για να κλείσουμε τα spreads*», που προέρχεται από μια φράση από τον Γερμανό που είναι μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΕΚΤ. Μια σημαντική επιδείνωση της διαφοράς των επιτοκίων μεταξύ των ιταλικών και γερμανικών κρατικών ομολόγων και μια πτώση της χρηματιστηριακής αγοράς ακολούθησε αμέσως τη δήλωση. Ο Πρόεδρος της Ιταλικής Δημοκρατίας Sergio Mattarella, με μια πρωτοφανή παρέμβαση, απάντησε αμέσως ότι από την Ευρώπη αναμένονται «*πρωτοβουλίες αλληλεγγύης και όχι κινήσεις που μπορούν να παρεμποδίσουν τις ενέργειες της Ιταλίας*», πράγμα που οδήγησε σε μια μικρή διόρθωση της άποψης της Lagarde: «*Είμαι απολύτως προσηλωμένη στην προσπάθεια να αποφευχθεί κάθε κατακερματισμός σε μια δύσκολη στιγμή για την Ευρωζώνη*».

Αυτή η άνευ προηγουμένου σύγκρουση μεταξύ Ιταλίας και Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αποκαλύπτει τις βαθιές διαιρέσεις στο διοικητικό συμβούλιο της ΕΚΤ και πόσο μακριά βρίσκονται οι στρατηγικές της Γερμανίας και της Γαλλίας από τα συμφέροντα της Ιταλίας και της Νότιας Ευρώπης. Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν μια οικονομική κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Χωρίς ριζική αλλαγή, ο «κατακερματισμός» της Ευρωζώνης θα μπορούσε να αποτελέσει ένα από τα αποτελέσματα της πανδημίας.

Αυτή η άνευ προηγουμένου σύγκρουση μεταξύ Ιταλίας και Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αποκαλύπτει [...] πόσο μακριά βρίσκονται οι στρατηγικές της Γερμανίας και της Γαλλίας από τα συμφέροντα της Ιταλίας και της Νότιας Ευρώπης.

Το επίκεντρο της χρηματοπιστωτικής κρίσης, ωστόσο, είναι πιθανό να είναι στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το Φεβρουάριο του 2020 οι χρηματιστηριακοί δείκτες της Wall Street είχαν διπλασιάσει τις επί 2007 τιμές τους, επίπεδο που ελάχιστα δικαιολογείται

από τις συνθήκες της πραγματικής οικονομίας. Η ακραία οικονομική κερδοσκοπία τροφοδοτήθηκε κυρίως από την πεποίθηση ότι, με τον Donald Trump στον Λευκό Οίκο, οι πολιτικές για τη στήριξη της οικονομίας και των επιχειρήσεων καθώς και των φορολογικών ελαφρύνσεων για τους πλούσιους θα επέτρεπαν στη Wall Street να συνεχίσει την επέκτασή της. Τα πρόσφατα επεκτατικά μέτρα που έλαβε η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ για τη σταθεροποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών, που κλονίστηκαν από την εξάπλωση του ιού και την πτώση των τιμών του πετρελαίου, εξακολουθούν να πηγαινούν προς την κατεύθυνση αυτή, αλλά αυτή τη φορά οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν φαίνεται να ηρεμούν.

Πριν από την πανδημία του κορονοϊού, το πιο πιθανό σενάριο για τις ΗΠΑ ήταν η συνέχιση της οικονομικής επέκτασης —τεχνητά υποστηριζόμενης από δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές— μέχρι τις προεδρικές εκλογές του Νοεμβρίου 2020. Μια σταθερά στον πολιτικό και οικονομικό κύκλο των ΗΠΑ είναι ότι ποτέ δεν υπάρχει ύφεση τις παραμονές των προεδρικών εκλογών. Οι προσαρμογές και οι κρίσεις συμβαίνουν συνήθως κατά το επόμενο έτος. Σε ένα τέτοιο σενάριο, ο Trump θα μπορούσε να κερδίσει και πάλι, καβαλώντας το άρμα μιας αναπτυσσόμενης οικονομίας με χαμηλή ανεργία, και βασιζόμενος στη ριζοσπαστικοποίηση προς τα δεξιά του βασικού εκλογικού του σώματος.

Τώρα το σενάριο έχει αλλάξει εντελώς. Η ικανότητα των Ηνωμένων Πολιτειών να ελέγχουν την πανδημία είναι δύσκολο να εκτιμηθεί. Οι κυβερνητικές ενέργειες τώρα κερδίζουν έδαφος μετά την αρχική άρνηση της σοβαρότητας των λοιμώξεων από τον κορονοϊό. Ο Trump μπορεί να αποδειχθεί ανεπαρκής ηγέτης για να αντιμετωπίσει την κατάσταση έκτακτης ανάγκης²⁵. Υπάρχει πιθανότητα να καταρρεύσουν τα πάντα: σοβαρή πτώση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης, οικονομικό κραχ, ο Trump να χάσει τις εκλογές, ο, επικρατέστερος Δημοκρατικός υποψήφιος, Τζο Μπάιντεν να αναλάβει ώστε να αποκαταστήσει την τάξη το 2021.

Μέχρι στιγμής, δεν μπορεί να προσδιοριστεί εύκολα ο συγκεκριμένος παράγοντας που θα μπορούσε να «ανάψει» μια νέα χρηματοπιστωτική κρίση, η «εκρηκτική συσκευή», με άλλα λόγια, που θα μπορούσε να αναπαράγει τον ρόλο που σημείωσε το 2007 η κατάρρευση των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου, η πτώχευση της Lehman Brothers και, η κρίση δημόσιου χρέους στη Νότια Ευρώπη.

Ωστόσο, το χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει γίνει πολύ περίπλοκο και ευάλωτο. Η κρίση θα μπορούσε να προκύψει σε κάποιο απροσδόκητο σημείο — για

παράδειγμα, από τη δυσλειτουργία του αμερικανικού συστήματος υγείας²⁶, την πτώχευση των ιδιωτικών ασφαλιστικών εταιρειών υγείας των ΗΠΑ, το βάρος του μαζικού ιδιωτικού χρέους στις ΗΠΑ ή τη νέα κρίση δημόσιου χρέους στην Ευρώπη.

Ένα αβέβαιο, κατακερματισμένο παγκόσμιο σύστημα

Όταν εξετάζουμε τη διεθνή τάξη πραγμάτων, διαπιστώνουμε ότι η πανδημία έχει κάνει κάποιες αντιθέσεις πιο ακραίες, έχει αυξήσει την αβεβαιότητα και τον κατακερματισμό, υπογραμμίζοντας την αδυναμία του υφιστάμενου οργανωτικού πλαισίου διακυβέρνησης.

- Η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση βασίζεται στην παρουσία ενός ανοικτού, αλληλεξαρτώμενου και ολοκληρωμένου παγκόσμιου συστήματος. Από την άλλη πλευρά, έχει εξασθενήσει δραστικά το οργανωτικό πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης σε όλους τους τομείς - την υγεία, την ευημερία και το περιβάλλον ιδιαίτερα. Ο νεοφιλελευθερισμός έχει προκαλέσει μεγαλύτερη πόλωση μεταξύ των «κέντρων» και των «περιφερειών», καθιστώντας την ενσωμάτωση πιο δύσκολη. Οι κυβερνήσεις και οι υπερεθνικές εξουσίες διαθέτουν λιγότερα εργαλεία για να εξασφαλίσουν μια παγκόσμια τάξη.
- Η ισχύς των Ηνωμένων Πολιτειών βιώνει μια περίοδο παρατεταμένης παρακμής (βλέπε την ανάλυση του Giovanni Arrighi). Το «παλαιό» μοντέλο της αμερικανικής ηγεμονίας διατήρησε την παγκόσμια τάξη μέσα από ένα σύστημα σχέσεων εξουσίας, κοινών κανόνων, συμμαχιών και διεθνών θεσμών —συμπεριλαμβανομένου του NATO, του ΔΝΤ, του ΠΟΕ κ.λπ. Η πολιτική του Trump απάντησε σε αυτήν την απώλεια της ηγεμονικής ικανότητας εξαπολύοντας μια επίθεση σε μερικά από τα ίδια τα θεμέλια της παγκόσμιας τάξης που οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν οικοδομήσει, αμφισβητώντας τον ρόλο του NATO και του ΠΟΕ.

Με την υποχώρηση της Αμερικής και την παράλυση της Ευρώπης, η Δύση δεν έχει κανένα σχέδιο για την παγκόσμια τάξη, σε πλήρη αντίθεση με τον δυναμισμό της Ασίας και της Κίνας.

Στο όνομα του «Πρώτα η Αμερική», ψάχνοντας για βραχυπρόθεσμα οικονομικά και πολιτικά πλεονεκτήματα, η κυβέρνηση των ΗΠΑ επέλεξε μονομερή προσέγγιση έναντι της διεθνούς συνεργασίας. Έχει αρνηθεί τις πιο δραματικές προκλήσεις, όπως την κλιματική αλλαγή και (αρχικά) τη σοβαρότητα της πανδημίας του κορονοϊού. Μια τέτοια πολιτική των ΗΠΑ συμβάλλει στην παγκόσμια αναταραχή και τερματίζει τον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών ως κέντρου του παγκόσμιου συστήματος.

- Με την υποχώρηση της Αμερικής και την παράλυση της Ευρώπης, η Δύση δεν έχει κανένα σχέδιο για την παγκόσμια τάξη, σε πλήρη αντίθεση με τον δυναμισμό της Ασίας και της Κίνας. Η Κίνα έχει αναλάβει μια νέα κεντρική οικονομική θέση, η οποία χαρακτηρίζεται από βαθιές εσωτερικές αντιφάσεις - συμπεριλαμβανομένων των ανεπαρκών υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας, όπως αποδεικνύεται από την έναρξη της πανδημίας του κορονοϊού στη συγκεκριμένη χώρα - αλλά έχει επίσης δείξει ισχυρή ικανότητα αντιμετώπισης προβλημάτων με παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας, τόσο στην περίπτωση της πανδημίας όσο και των μέτρων καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής. Η Κίνα παρέμεινε εκτός της οικονομικής κρίσης του 2008 και της ύφεσης που ακολούθησε στη Δύση. Τώρα, θα μπορούσε η οικονομία και το χρηματιστήριό της να ανακάμψουν ταχύτερα από τη Δύση. Εάν έδειχνε μια αποτελεσματική ικανότητα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορονοϊού, η Κίνα θα μπορούσε να αναδειχθεί ως ένας σημαντικός παγκόσμιος παράγοντας, ικανός να προσδώσει στοιχεία «τάξης» στην αβεβαιότητα του παγκόσμιου συστήματος. Απέναντι στο «συστηματικό χάος» που συνδέεται με την αμερικανική παρακμή, η Κίνα θα μπορούσε να αναδυθεί με ισχυρότερο ρόλο και πιθανή ηγεμονική ικανότητα.

¹ Kaul, Inge, Isabelle Grunberg, Marc Stern (eds.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*. New York: Oxford University Press, 1999

² Richard Smith, Robert Beaglehole, David Woodward, Nick Drager, (eds.), *Global Public Goods for Health. Health Economic and Public Health Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2003

³ McMichael, Anthony J., "[Globalization, Climate Change, and Human Health](#)", στο *The New England Journal of Medicine*, 2013; 368:1335-1343

⁴ Βλ. *BMJ* 2017;358:j3397 <http://dx.doi.org/10.1136/bmj.j3397>

⁵ Βλ. https://www.i-p-o.org/millennium_forum.htm

⁶ Pianta, Mario. *Globalizzazione dal basso. Economia mondiale e movimenti sociali*. Roma, 2001. Διαθέσιμο στο: http://works.bepress.com/mario_pianta/5/

-
- ⁷ Βλ. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- ⁸ Stiglitz, Joseph, *Plagued by Trumpism*, δημοσιεύτηκε στις 12/3/2020, στο <https://www.socialeurope.eu/plagued-by-trumpism>
- ⁹ Mazzucato, Mariana, *The Entrepreneurial State: debunking public vs. private sector myths*. Anthem, 2013. [ΣΤΜ] Το βιβλίο κυκλοφορεί στα ελληνικά : Mazzucato, Mariana, Καλογήρου, Γιάννης (μτφρ-επιμ.), *Το επιχειρηματικό κράτος. Ανατρέποντας μύθους*, Εκδόσεις Κριτική, 2016
- ¹⁰ Βλ. BMJ 2020;368:m769, <https://doi.org/10.1136/bmj.m769>
- ¹¹ Anne Case and Angus Deaton. *Deaths of Despair and the Future of Capitalism*. Princeton University Press, 2020
- ¹² Pianta, Mario, Lucchese, Matteo, Nascia, Leopoldo. *What is to be produced? The making of a new industrial policy in Europe*. Brussels: Rosa Luxemburg Stiftung, 2016. Διαθέσιμο στο: http://works.bepress.com/mario_pianta/141/
- ¹³ ό.π.
- ¹⁴ Lucchese, Matteo & Pianta, Mario. *Europe's alternative: a Green Industrial Policy for sustainability and convergence*. MPRA Paper 98705, University Library of Munich, Germany, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://ideas.repec.org/p/pra/mprapa/98705.html>
- ¹⁵ Franzini, Mauricio, Pianta, Mario, *Explaining Inequality*, Routledge, 2015.
- ¹⁶ Wilkinson, Richard G., Pickett, Kate. *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*, Allen Lane, 2009.
- ¹⁷ Βλ. https://ec.europa.eu/health/ph_determinants/socio_economics/documents/socioeco_inequalities_en.pdf
- ¹⁸ Βλ. <https://www.epicentro.iss.it/globale/pdf/intro%20e%20primo%20cap.pdf> (μελέτη για την Ιταλία)
- ¹⁹ Βλ. <https://24plus.ilsole24ore.com/art/perche-e-arrivato-tempo-gli-euro-union-bond-AD19QZB> (στα ιταλικά)
- ²⁰ Βλ. https://www.huffingtonpost.it/entry/il-vaccino-economico-al-covid-19-sono-gli-investimenti-pubblici-in-infrastrutture_it_5e64d061c5b6670e72f9759a (στα ιταλικά)
- ²¹ Βλ. https://www.huffingtonpost.it/entry/emettere-subito-eurorescuebond-per-affrontare-il-coronavirus_it_5e6755fbc5b68d61645a3e85 (στα ιταλικά)
- ²² Βλ. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2019/issue-2_7969896b-en
- ²³ Βλ. <https://voxeu.org/system/files/epublication/COVID-19.pdf>
- ²⁴ Wren-Lewis, Simon. *The economic effects of a pandemic*. Δημοσιεύτηκε στις 10/3/2020 εδώ : <https://www.socialeurope.eu/the-economic-effects-of-a-pandemic>
- ²⁵ Krugman, Paul. *It's a MAGA Microbe Meltdown*. Δημοσιεύτηκε στους New York Times στις 12/3/2020. Διαθέσιμο εδώ : <https://www.nytimes.com/2020/03/12/opinion/trump-coronavirus-economy.html>
- ²⁶ Βλ. <https://www.nytimes.com/2020/03/12/opinion/trump-coronavirus-economy.html>